

שאלת גשמים בארץ ובחול (המשך)

(1) תלמוד בבלי מסכת תענית דף יד עמוד ב

שלחו ליה בני נינוה לרבי: כגון אנן, דאפילו בתקופת תמוז בעינן מטרא, היכי נעביד? כיחידים דמינן או כרבים דמינן? כיחידים דמינן - ובשומע תפלה, או כרבים דמינן ובברכת השנים? שלח להו: כיחידים דמיתו, ובשומע תפלה. מיתיבי, אמר רבי יהודה: אימתי - בזמן שהשנים כתיקנן וישראל שרוין על אדמתן, אבל בזמן הזה - הכל לפי השנים, הכל לפי המקומות, הכל לפי הזמן! - אמר ליה: מתניתא רמית עליה דרבי? רבי תנא הוא ופליג. מאי הוי עלה? רב נחמן אמר: בברכת השנים, רב ששת אמר: בשומע תפלה. והלכתא: בשומע תפלה.

(2) שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן קיז סעיף ב

יחידים הצריכים למטר בימות החמה, אין שואלין אותו בברכת השנים, אלא בשומע תפלה, ואפי' עיר גדולה כנינוה או ארץ אחת כולה כמו ספרד בכללה, או אשכנז בכללה, כיחידים דמו בשומע תפלה; ומיהו אם בארץ אחת כולה הצריכים מטר בימות החמה, טעה בה יחיד ושאל מטר בברכת השנים, (אם רוצה) חוזר ומתפלל בתורת נדבה בלא שאלה בברכת השנים (אבל אינו מחויב לחזור כלל), (ב"י בשם מהרי"א והרמב"ן והר"ן סבירי להו כהרא"ש).

(3) שו"ת רדב"ז חלק ו סימן ב אלפים נה

שאלת ממני אודיעך דעתי מי שבא מארץ ישראל למצרים אימתי שואל הגשמים בחשוון כבני ארץ ישראל או ששים יום אחר התקופה כבני מצרים. תשובה זו לא שמעתי אבל נראה שיש ללמוד ממקרא מגלה שאם דעתו לחזור בזמן שאלת הגשמים שואל כבני ארץ ישראל בשבעה במרחשון ואם אין דעתו לחזור אלא אחר שיעבור זמן הגשמים שואל כבני המקום שהוא שם כי למה יקדים להתפלל על הגשמים והוא אינו צריך להם. ומסתברא שאם יש לו אשה ובנים בארץ ישראל אע"פ שאין דעתו לחזור אלא עד שיעבור זמן הגשמים שואל כבני ארץ ישראל שהרי הוא צריך להם ואין זה סימן קללה אפי' לבני מצרים אם ירדו להם גשמים בז' בחשוון שהרי זמנו הוא אלא שאין להם בו צורך. ומזה הטעם אני סובר שאם שאל גשמים בתוך ס' יום לתקופה במצרים אין מחזירין אותו לפי שאין הגשמים בזמן הזה סימן קללה תדע שהרי יש כמה מקומות שאינם מארץ ישראל ושואלין את הגשמים בשבעה בחשוון.

(4) פרי חדש אורח חיים סימן קיז סעיף ב

יחידים הצריכים וכו'. בני ארץ ישראל שבאו לחוץ לארץ, אם דעתם לחזור בזמן שאלת הגשמים שואל כבני ארץ ישראל, ואם יש לו אשה ובנים בארץ ישראל אע"פ שאין דעתו לחזור בזמן גשמים, שואל כבני ארץ ישראל. בן חוץ לארץ ששאל גשמים בתפילה תוך ס' ימים לתקופה אינו חוזר, זהו דעת רדב"ז [חלק ו] סימן (נ"ח) [ב אלפים נה]. ודין זה האחרון אינו נראה לי, שהרי יחידים הצריכים למטר אין שואלים אלא בשומע תפילה ואם טעו חוזרים, מדלא מפליג ביחידים הצריכים כדמפליג בטעה יחיד בארץ שכולה צריכה מטר, כן כתב מהרי"ק"ש [ערוך לחם] ז"ל. ודעתי הוא שבני ארץ ישראל שבאו לחוץ לארץ כל זמן שדעתם לחזור בכל אותה שנה לארץ ישראל שואל כבני ארץ ישראל, ואם אין דעתו לחזור אלא אחר שנה או שנתים וכמו שלוחי ארץ ישראל אע"פ שיש להם אשה ובנים בארץ ישראל שואל כבני חוץ לארץ. ובן חוץ לארץ ששאל גשמים בתפילה תוך ס' ימים לתקופה פשיטא דחוזר כיון שאין צריכין לגשמים, אבל אם הם צריכין לגשמים, מסתברא ודאי שאפילו עיר אחת ואפילו בתקופת תמוז, אם טעה בה יחיד ושאל מטר בברכת השנים שאין מחזירין אותו. ודלא כדמשמע מלשון המחבר ז"ל וכמו שכתב בב"י ז"ל [ד"ה ומ"ש אבל ארץ] דליתא לע"ד כנ"ל.

(5) ברכי יוסף אורח חיים סימן קיז

ה. בן חוצה לארץ הנמצא בארץ ישראל, ובן ארץ ישראל הנמצא בחוצה לארץ, כל אחד ישאל כבני העיר הנמצא בה. וטעמא, דבן חוצה לארץ הנמצא בארץ ישראל הוא צריך לחיי שעה באותם הימים עמהם. ובן ארץ ישראל הנמצא בחוצה לארץ, הוא יחיד בחוצה לארץ ואין היחיד שואל. ושמעתי מנכדו של הרב מהר"ר זרחיה גוטה שהורה כן הלכה למעשה. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' ס"ז. וכבר כתב יד אהרן משם מורנו הרב כמהר"א יצחקי שהיה אומר כן משם מהר"ר מולכו ומהר"ר ז"ל גוטה וכמה גדולים. וכן דעתי הקצרה נוטה. ודלא כהרדב"ז והפר"ח.

ו. בן ארץ ישראל הנמצא בעירו בז' מרחשון, ושאל כמנהג ארץ ישראל בו ביום, ואח"כ יצא ובא לחוצה לארץ בימים מועטים, ואכתי פשו ימים רבים עד יום ס' אחר התקופה, נראה לי דכיון דכבר התחיל לשאול מז' במרחשון הן בעודנו בארץ ישראל, יהי לו מושך מנהגו, וישאל כבני ארץ ישראל, דלא ליהוי כחוכא ואיטולוא.

ז. בן ארץ ישראל שיצא קודם ז' בחשוון מארץ ישראל, ובז' בחשוון הוא בתחום חוצה לארץ, ועודנו בדרך, נ"ל דישראל כבני חוצה לארץ, אף דאכתי לא מטא לעיר, ולא דמי לערב פסח וכיוצא, דאינו נוהג כבני מקום שהלך לשם עד בואו לישוב, דיש לחלק ביניהם כמבואר.

ח. בן ארץ ישראל שהיה נוהג כהרדב"ז דפסק שאם דעתו לחזור בזמן שאלה, או יש לו אשה ובנים בארץ, דשואל מז' בחשוון אף בחוצה לארץ. ובתוך זמן זה בהיותו בחוצה לארץ לא הוה אדעתיה, ונעשה יום אחד שליח ציבור, נראה דבלחש ישראל כמנהג ארץ ישראל, ובחזרה יזכיר טל כמנהג חוצה לארץ. ויש להביא ראיה ממ"ש הרב ט"ז בסיומן זה (ס"ק ב) דיחידים הצריכים מטר ישאלו בלחש בשומע תפלה, ובחזרה לא ישאלו, ע"ש. ועוד יש להביא ראיה ממ"ש הרב מגן אברהם סי' תקס"ו (ס"ק ז) דש"ץ שאינו מתענה ועבר לפני התיבה יאמר ענינו. וע"ש בטור. וכל שכן הכא שהוא נמנע מלהזכיר בשב ואל תעשה, וחזרה שחוזר הוא בשביל הצבור, דפשיטא דיאמר בחזרה כחוצה לארץ. נ"ל.

6) משנה ברורה סימן קיז ס"ק ה

ובא"י וכו' - לפי ששם צריך לגשמים לפי שגבוה הוא מכל הארצות משא"כ בגולה ואנו בכל חו"ל בתר בני גולה דבבל אזלינן. בן א"י בחו"ל או להיפך אם דעתו בתוך שנה לחזור שואל כמקומו ואם דעתו אחר שנה שואל כמקום שהוא שם אע"פ שיש לו אשה ובנים בביתו כ"כ הפר"ח והביאו הפמ"ג ובספר ברכי יוסף הסכים בשם כמה גדולים לדעת מהר"ז גוטה ומהר"י מולכו דכל אחד ישאל כבני העיר הנמצא בה ודלא כהפר"ח עי"ש ולכאורה מדברי הבה"ט משמע דהם מיירי דוקא באין דעתו לחזור וצריך לעיין בתשובת דבר שמואל ובס' יד אהרון כי שם מקורם.

7) שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן קב

בענין טל ומטר לבן א"י שנמצא בחו"ל.

ובדבר טל ומטר לבן א"י הנמצא בחו"ל, הנה בבאה"ט סימן קי"ז סק"ד כתב שלמה הריק"ש והלק"ט אם הניח בא"י אשה ובנים שואל כבני א"י אף שהוא נשאר בפה ואין דעתו לחזור, והפר"ח סובר שאם דעתו לחזור באותה שנה שואל כבני א"י ואם אין דעתו לחזור באותה שנה אף שדעתו לחזור אח"כ שואל כבני חו"ל אע"פ שיש לו אשה ובנים בא"י, וטעמם הוא דמוהריק"ש סובר דכיון דצריך למטר שבא"י בשביל אשתו ובניו הנמצאים שם אף שמצדו שהוא נמצא בכאן אין צורך לו למטר צריך לומר טל ומטר כבני א"י בשביל הצורך לאשתו ובניו שהוא גם צורכו. והפר"ח סובר שאזלינן בתר דידיה דכיון שלא יחזור בשנה זו הרי אין צורך לו בשנה זו למטר שבא"י ואף שבשביל אשתו ובניו יש צורך אזלינן רק בתר דידיה, והמ"ב הביא רק שיטת הפר"ח משום שהפמ"ג במשב"ז סק"א הביאו. וגם יש שסוברין הובא בבאה"ט ובמ"ב דכל אחד ישאל במקום שהוא נמצא, והמ"ב מסתפק אם כוונתם אף בדעתו לחזור או דוקא באין דעתו לחזור עיי"ש. אבל לע"ד נראה דבמקומותינו שצריכים לגשמים מתחלת השנה שדעת הרא"ש בתשובה כלל ד' סימן י' שיש לומר מז' במרחשון כבני א"י וגם הב"י כתב בשם מהר"א שהאמת נראה כהרא"ש ורק שמ"מ לא נהגו כמותו שלכן בדיעבד ששאל מטר אין לו לחזור וכן פסק הרמ"א בסעיף ב', לכן מסתבר שאין לנו לעשות שלא כהרא"ש אלא במה שנהגו כיון שהאמת נראה כהרא"ש רק שלא נהגו. וכיון שבבן א"י שבא לכאן ליכא מנהג דבדבר שלא שכיח לא שייך מנהג. יש להצריך בין לבן א"י אף שאין דעתו לחזור אבל יש לו אשה ובנים בא"י ובין באין לו אשה ובנים ודעתו לחזור באותה שנה, לשאול כבני א"י. וגם בדעתו לחזור אפילו אחר איזה שנים יש מקום לומר שאינו בכלל המנהג, אך אולי כיון שעכ"פ אין לו צורך יותר למטר שבא"י מאלו שבכאן, הוא ממילא בכלל המנהג וכן מסתבר. אבל אלו שיש לו צורך במטר שבא"י בין בשביל עצמו בין בשביל אשתו ובניו יש לו לשאול כבני א"י. ורק במקומות שא"צ לגשמים בתחלת השנה כמו בבל אז שייך מחלקותם, ומשמע יותר שיש לעשות כהפר"ח כיון שהביאו הפמ"ג. ובדבר ברכת יראו עינינו אין תלוי בא"י וחול"ל אלא שהאומרים בחו"ל יש להם לומר גם בא"י ואלו שאין אומרים בא"י אין להם לומר גם בחו"ל כי הוא מחלקות הובא בטור /או"ח/ סימן רל"ו. אך אולי בא"י נוהגין כהגדולים שנהגו שלא לאומרן שהביא הטור משום שבאו שם תלמידי הגר"א ותלמידי הגר"ש ז"ל בעל התניא שתרוייהו היו סוברין שלא לאומרן. וכיון שכבר התחיל לנהוג כך טוב יותר שלא יאמר אבל טוב שיאריך בק"ש שלא יצטרך לומר לכו"ע כדאיתא במג"א סק"ג, וגם שלא יצטרך לומר אחר התפלה כדאיתא במ"ב בשם מעשה רב.

8) שו"ת יחיה דעת חלק א סימן עג

...וכעת נבוא לעצם השאלה, בדין תושב ישראל הנוסע לחו"ל אם ימשיך לשאול טל ומטר בחו"ל, הנה בשו"ת הרדב"ז ח"ה (סי' ב' אלפים ונה), העלה שכל שדעתו לשוב בעונת הגשמים, ישאל ט"מ = טל ומטר = כבני א"י, ואם השאיר בא"י אשה ובנים, אע"פ שאינו חוזר אלא עד לאחר הפסח, שואל ט"מ כבני א"י. וכן פסק המהריק"ש בשו"ת אהלי יעקב (סי' פ"ז). וכ"כ הרב המני"ח בשו"ת הלק"ט ח"א (סי' ע"ד). ואע"פ שהגר"ש אבוהב בשו"ת דבר שמואל (סי' שכ"ג), סובר, שתושב א"י שנסע לחו"ל עליו לנהוג כמנהג המקום שנמצא שם, וכן דעת כמה גדולים מהאחרונים, שהובאו בס' יד אהרן (סי' קי"ז), מכל מקום אם התחיל כבר לשאול טל ומטר בעודנו בא"י גם הפוסקים הנ"ל יודו שימשיך לשאול טל ומטר, וכמו שכתב מרן החיד"א בברכי יוסף (סימן קי"ז סק"ו), שאם לא יעשה כן, נמצא דהוי כחוכא ואיטולא, שבכל פעם משנה נוסח תפלתו, חדשים לבקרים. וכן פסק עוד בספרו עבודת הקודש (קשר גודל סימן ט"ז אות ט'). וכן הסכימו בשלמי צבור (דק"ט ע"ג), ובחסד לאלפים (סי' קי"ז אות י"ד) ועוד. אמנם מצאנו להגאון מהר"ש ויטאל בשו"ת באר מים חיים (סי' ה'), שנדפס מחדש, שהעלה בפשיטות שאע"פ שהתחיל לשאול ט"מ בז' בחשון בעודנו בא"י, ואח"כ שם לדרך פעמיו והגיע למצרים וסביבותיה שאין שואלים ט"מ עד יום ס' לתקופה, כל שנכנס לתחום המקום הוא צריך להפסיק לשאול ט"מ ויתפלל כאנשי המקום שנמצא שם. (וראה עוד בפתח הדביר ח"ב ד"ח ע"ג, שהביא קיצור תשו' מהרש"ו וע"ש). ונראה שלא ראה דברי הרדב"ז ומהריק"ש הנ"ל. ולענין מעשה נראה שהעיקר כדברי מרן החיד"א שעכ"פ כשהתחיל לשאול טל ומטר בעודנו בא"י, ויצא לחו"ל, ימשיך לשאול טל ומטר בברכת השנים, ורק אם הוזמן להיות ש"צ, אע"פ שבתפלת י"ח בלחש ישאל ט"מ בברכת השנים, בחזרת הש"צ יאמר ברכנו כמנהג המקום שנמצא שם. ולענין תיר שבא מחו"ל לא"י בימים אלה, אע"פ שדעתו לחזור בקרב ימים, צריך לשאול טל ומטר בברכת השנים החל משבעה בחשון, כמנהג המקום שנמצא שם, וכמבואר בדברי מהרש"ו בשו"ת באר מים חיים (סי' ה'). ובשו"ת דבר שמואל אבוהב (סי' שכ"ג). ובשו"ת שדה הארץ ח"ג (האו"ח סי' י"ג). ובס' תפלה לדוד עמאר (סי' רנ"ב) ועוד. וכשיצא מן הארץ ישאל טל ומטר בשומע תפלה, מפני שנחלקו הפוסקים בזה, ראה בשו"ת באר מים חיים שם, ובס' מנחת אהרן (דקל"א ע"ד), שפסקו, שעליו להפסיק לשאול טל ומטר, שהרי הוא יחיד לגבי הצבור שבחו"ל, ולעומתם דעת מרן החיד"א בברכי יוסף, וכן בס' שלמי צבור, וחסד לאלפים שם, שימשיך לשאול טל ומטר בברכת השנים, שמכיון שהתחיל לשאול טל ומטר בארץ ישראל לא יפסיק, ולכן טוב שישאל טל ומטר בשומע תפלה, כדין יחיד השואל צרכיו בשומע תפלה. וראה בשו"ת נשמת חיים אבולעפיא (האו"ח סי' ז'). ובשו"ת זכור לאברהם אביגדור (האו"ח סי' כ"ב). ובספר מעיל שמואל פלורנטין (בפ"ב מהלכות תפלה). ובשו"ת אגרות משה מה"ת (האו"ח סי' ק"ב). והשי"ת יקבל תפלתנו ברצון ויברך לנו את שנתנו בגשמי רצון ברכה ונדבה.